

Molière'den Ahmet Vefik Paşa'ya Zoraki Tabip

Züleyha Abdülbakioğlu

1983 yılında doğdu. İşletme lisans eğitiminin ardından sağlık yönetimi yüksek lisansını tamamladı. Özel hastanelerde işletme, kurumsal iletişim ve pazarlama yöneticiliği görevlerinde bulundu. Sağlık Bakanlığına bağlı Uluslararası Sağlık Hizmetleri Anonim Şirketi'nde (USHAŞ) Tanıtım ve Pazarlama Müdürü olarak çalıştı. Hâlen aktif sağlık yöneticiliğini devam ettirerek, özel hastanelere insan kaynakları, iletişim ve pazarlama danışmanlığı veriyor.

Molière ve Sağlık

17. yüzyıl Fransı'nın tüm dünyaya mal olan ve günümüzde hâlen konuşulan sanatçılarından Jean Baptiste Poquelin Molière (1622-1673), dönemin kusurlarını hicvettiği komedi türündeki tiyatro eserleriyle meşhurdur. Hukuk eğitimi görmesine rağmen hiçbir zaman avukatlık yapmaz çünkü gerçek tutkusu tiyatrodur. Hem yazmak, hem oynamak... Ölünceye dek bu tutkusunun peşinden giden Molière'in oyunları asırlar sonra bugün hâlâ güncelliğini korumakta; her ülkede, her kültürde onun eserlerini okuyanlar o eserlerde kendilerinden bir şeyler bulabilmektedir.

Toplumsal politikalar ve kişisel zaaf lar noktasında oldukça çarpıcı taşlamaları olan Molière, bu eleştirilerinde hekimlere de önemli bir yer ayırmıştır. Ancak bunun sebebi elbette genel olarak hekimlik mesleği değil –ki çok sevdiği yakın dostlarından biri de hekimdir- dönemin yozlaşmış ortamında mesleği kötüye kullanan hekimlerdir. Halkın bilgisizliğini ve tıbbın otoritesini kişisel çıkarları için kullanan tıp doktorları onun hep hedefinde olmuştur.

Yaşadığı dönem Fransa Tıp Akademisi'nin eğitim anlayışı pek parlak değildir. Tıpta modern gelişmelere sırt çeviren, deneylere kapalı, tutucu bir hiyerarşi söz konusudur. Latince, bilim üretmenin

değ il bilgi tekeli oluşturma nın yolu olarak kullanılır. Bir soğuk algınlığı sonrası bir türlü kurtulamadığı akciğer ve solunum problemleri yaşayan yazarın kişisel sağlık sorunlarının da dönem tıbbına öfkesini artırdığı kabul edilmektedir. Onun eserlerindeki tıp eleştirisini irdeleyen uluslararası makaleler bulunmaktadır. Zira Molière'in "Kibarlık Budalası", "Uçan Doktor" gibi kimi eserleri dolaylı olarak tıp eleştirisi yapmışken, "Hastalık Hastası", "Hekim Aşk ı" ve bu yazının konusu olan "Zoraki Tabip" gibi doğrudan tıp temalı sert taşlamaları mevcuttur.

Molière'in Zoraki Tabip'i

Zoraki Tabip, (Le Médecin malgré lui) üç perdelik bir komedi olarak 1666'da yazılır. Molière, doktorlara yönelik en açık eleştirilerinden biri olan bu oyunun hem yazarı hem de başrol oyuncusudur. Kavgacı kocasından intikam almak isteyen bir kadın, oduncu olan eşinin dövülürse hekimlik yapabildiği iddiasını ortaya atarak hastalığa çare arayan birilerinin gelip onu dövmesini sağlamaya çalışır ve bunu başarır. Dayaktan kurtulmak isteyen oduncunun sahte hekimliğ e soyunarak "tesadüfen" de bir "iyileşme" yaşanması, adamı halkın gözünde büyük doktor yapar. Oduncunun hiçbir tıp bilgisi olmadan, uydurma Latince kelimeler kullanarak, kendinden emin hitabetiyle "doktorculuk oynaması" izleyiciyi güldürürken aslında

düşündürme amacındadır. Molière'e göre "İşte doktor olmak bu kadar kolaysa, sorun meslekte değ il sistemdedir." Sahte doktorun kullandığı saçma, anlaşılmaz ama "ikna edici" Latinceyle yazar, bilim dilinin kutsallaştırılmasını eleştirmektedir. Söylenenler doğru olduğu için değ il, anlamadığın için inanıyorsun demektir seyirciye; akla güvenmeyi, otoriteyi sorgulamayı, bilginin deneyle sınanmadan bir hiç olduğunu anlatmaya çalışmaktadır ki bu yönüyle eser erken bir Aydınlanma metni kabul edilebilir.

Ahmet Vefik Paşa'nın Zoraki Tabip'i

Dönüp bizim sanat tarihimize baktığımızda ise Ahmet Vefik Paşa'nın (1813-1891) 1869 yılında bu eseri seçerek uyarlaması tesadüf olmamalı. Osmanlı modernleşmesinde tıp kurumsallaşırken, halk nezdinde bilgi-otorite ayrımının hâlâ bulanık olduğu dönemde Paşa, bir sanatçı ve emekli devlet görevlisiydi. 1859'da Paris Büyükelçisi olarak atanmış, Molière'den toplam 16 çeviri yaparak Osmanlı Tiyatrosu'nun en büyük destekçilerinden olmuştur. Zoraki Tabip uyarlaması o yıllar için evrensel bir sorunun yerel bir sahnesi gibidir.

Paşa'nın uyarlamasında sahne oduncu ve karısının kavgasıyla başlar. İçkici, kumarbaz İvaz, karısı Selime'yi tehdit

ederek dövmekte, Selime ise gittikçe artan bir öfkeyle kocasından intikam alacak planlar kurmaktadır. Eserin orijinalinde olduğu gibi oyun, oduncu kocanın dayığından bıkan eşin, “Dövülünce hekim olduğunu kabul eden bir adamdır.” diyerek kocasını hedef göstermesiyle devam eder. Hamza Ağa’nın dil tutulması yaşayan kızı için bir çare arayışındaki Korkut ve Himmet’i kandıran Selime amacına ulaşır. Dövüle dövüle “zorla” hekimliği kabul eden oduncu yeni rolüne kendini kaptırıp doktorculuk oynamaya başlar. Hamza Ağa’nın kızının dil tutulması aslında bir aşk acısıdır ve onun sevdiği adamlarla yolu kesişen sahte doktor hastayı sözde iyileştirir. Bu kurgu etrafında şekillenen oyunda “Zoraki Tabip”in söylemleri güldürürken düşündürür:

“İVAZ – İşte efendim, ol vahamet ve redaet zatürrie ile hicabü'l cevfin indihap ve ik'irandan tevellüt eden ahlâtın humuzeti mülabesesiyle... mütehaddis olduğundan dolayı kabrû harbin bimekanü kafr ve leyse kurbûn harbûn kubrûn... ve'imuzafunileyh imma muzafûn... işte tastamam bunun içindir ki kızın dili tutulmuştur!

HAMZA – Yaaa!

HİMMET – Ah, benim de ağzım böyle çelikli olaydı, dilim böyle zemberekle dönseydi.

HAMZA – Evet, vakıa bundan güzel mukayese ve muhakeme olmaz. Ama, bir yeri var; orasına zihnim ilişti. Ciğerle yüreğin yerlerine aklım yatmadı: Zannım, siz adetten başka türlü yerleştirdiniz; zira yürek soldadır, ciğer sağ yanda olur.

İVAZ – Evet, evvelden öyleydi ama biz şimdi bu şeyleri değiştirdik. Tababeti şimdi yeni üsluba ifrağ eyledik.

HAMZA – Öyle mi efendim? Bilmezdim, cehlîmi af buyurunuz.

İVAZ – Bir ziyanı yoktur, siz de bizim gibi her şeyi bilecek değilsiniz ya!”

Bir Komedinin Yolculuğu: Zoraki Tabip'te Ne Yerelleşti?

Ahmet Vefik Paşa Molière’in Zoraki Tabip’ini sadece çevirmemiş, bilinçli bir uyarılma ve yeniden yazım yapmıştır. O, eseriyle aynı hikâyeyi anlatmış ama başka bir topluma ayna tutmuştur. Değişmeyen çekirdek cehaletin otoritesidir; sahte tabip, anlaşılmasız dil kullanımı ve körü körüne itaat eden çevre aynen aktarılmıştır. Bilgi sahibi olmayıp fikir sahibi olan cahilin öz güveni zamandan ve coğrafyadan bağımsızdır. Ancak orijinal eserde sahtekârlığın yolu Latince kullanmak iken, Paşa bunu tumturaklı bir Osmanlıca ile yaptırır. Arapça-Farsça terkiplerle ağırlaştırılmış, esasen anlamsız ve yersiz konuşmalarla süslü

bir Osmanlıca “bilgili” görünmenin yolu olarak sahneye yansıtılmış. Büyüğün söyleyip küçüğün dinlediği, okumuş olanın sorgulanmadığı, mesleki ünvanın kutsal sayıldığı tam bir itaat kültürünü sergiler Paşa. Molière’de tıp skolastik kalışı sebebiyle yerilirken, Paşa’nın uyarılmasında tıp modernleşmeyle birlikte saygınlığı artan ama halk nazarında hâlâ “bilim ile büyü aras” bir yerededir.

Cehaletin evrensel olduğunu ama her toplumda başka bir dil konuştuğunu anlatan yerli Zoraki Tabibimiz, güldüğümüz şeylerin aslında tehlikeli olabileceğini gösterir.

Günümüzde de bu tehlikenin farklı şekillerde devam ettiğini söylemek mümkündür. Bugün bilgiye ulaşmak geçmişe nazaran çok daha kolay olsa da sağlık gibi doğrudan insan hayatına etki eden bir alanda bu bilginin kaynağını, doğruluğunu ve güvenilirliğini sorgulamak şart.

Kaynaklar

Ahmet Vefik Paşa. (2019). *Zoraki tabip. Konya: Palet Yayınları.*

Avcı, C., & Kartal, E. (2022). *Türkiye’deki akademik çalışmalarda Molière: Bir meta-sentez çalışması. Kültür Araştırmaları Dergisi, (15), 240-270.*

Özerengin, T. (1984). *Molière ve hekimler. Toplum ve Hekim, 6(34), 42.*

Uluğtekin, M. G. (2004). *Ahmet Vefik Paşa’nın çevirilerinde Osmanlılaşan Molière (Yüksek lisans tezi). Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü.*